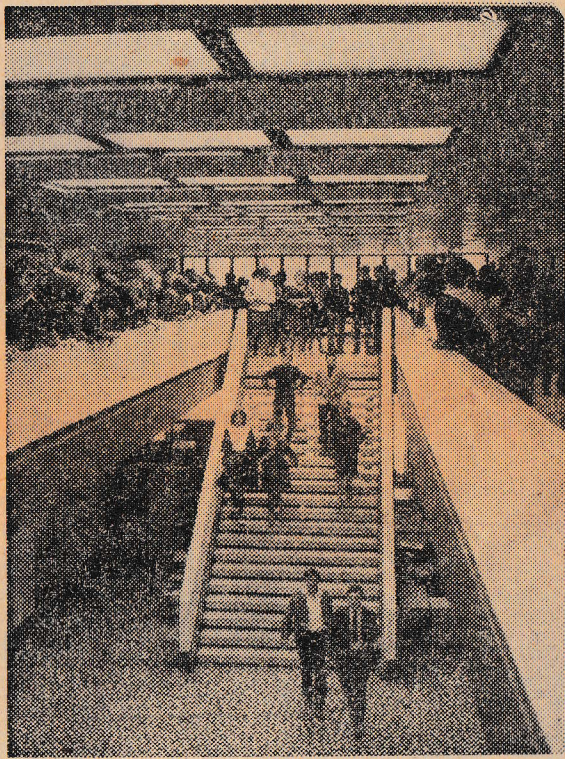

ÚJ GIMNÁZIUM SALGÓTARJÁNBAN

A salgótarjáni 16 tanteremes, politechnikai műhellyel, étteremmel, konyhával és más helyiségekkel épült, korszerűen felszerelt új gimnáziumot bírtokukba vették a diákok.

KULTURÁLIS HÍREK

APRILY LAJOS ÉS CSORBA GYÓZÓ műveiből szerzői estet rendezett a Pen Club pénteken a Fészek Klubban. Aprily költészetéről Czine Mihály, Csorba Győző munkásságáról pedig Weöres Sándor tartott előadást.

A METROPOLITAN opera új épületét pénteken New Yorkban díszelőadással nyitották meg. A megnyitó előadás egyben premier is volt: Samuel Barber amerikai zeneszerző Shakespeare Antonius és Kleopatra című drámájából írt operáját mutatták be.

AZ ÁLLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR ma este megemlékezik tízéves fennállásáról.

ESZE TAMÁS SZÜLETÉSENEK 300. évfordulója alkalmából jubileumi ünnepséget rendeznek szeptember 25-én Tarpán.

MEGJELENT A PALÓCFÖLD 1966-os száma, a nógrádi tájak irodalmi-társadalomtudományi életével foglalkozó folyóirat.

BERNÁTH AURÉL:

Pátzay Pál születésnapjára

Pátzayt fiatalkoromban egyszer Vas megyei Szókratésznek neveztem. A megye megnevezésével nemcsak az általam rosszul tájolt szülőföldjére, hanem arra is utaltam, hogy noha mindig Budapesten élt, vidéki íz van az ő bölcsességében. Ezt úgy kell érteni, hogy bölcsessége nem szívott magába semmit a város ideges, mindent jobban tudó, és még az eget is lépni akaró szelleméből, hanem maradt a maga ósi, lassan csordogáló állapotában, ami az igazi bölcsességhez jobban is illik, és az idegeket se veszi igénybe. Idegei mindig is rendben voltak.

Pátzay Pál ma üli 70. születésnapját.

Mint Szókratész valaha, úgy ő is csak az agórán, a gyűléstéren érzi jól magát. Xanthippe maradjon csak otthon, a gondolatok kicserelése a férfiak dolga. Az agorát a mi életünkben már hol Centrál kávéháznak, hol Greshamnek, Duna-korzónak vagy Dungserszki mama étkezőjének hívták, s ezek hol fényesek, kényelmesek voltak, hol csak recsegő tonetszéken lehetett termeikben ülni, kétes tisztaságú abroszok mellett. A termék küllemét azonban Pátzay sose méltatta figyelemre. A lényeges számára mindig az volt, hogy üljön valaki az asztala mellett. Hogy ki? — mindegy.

Szókratésztől elüt abban, hogy szelleme nem fondorlatos. Szókratész az agórán álldogálót még hagyta, fejlse ki téveszméit teljes szélességében, sőt addig segítgetett neki, amíg azok a végkifejlet felé önmaguknak ellent nem mondtak. Ez a kaján görög öröm nem fűti Pátzayt, az ő bölcsessége egyszerű mederben folydogál — pannóniai. Honnan jön a dunántúli magatartásnak, a

előnyadás a mi rohanó korunkban a legritkább jelenség; nem fakadhat másból, mint az ember megbecsüléséből, olyanból, amelynek semmiféle mellékíze, kitűzött jelenléti zászlaja, karitatív jellege, érzelmessége, érzékenysége nincs, még kevésbé érzélgőssége. Egész egyszerűen csak van, mint a talajnedv, amely a fa rostjain át, isten tudja milyen erő folytán, fölfelé törekszik.

A derűnek és a humor iránti érzéknek közös előszobája van. Nála is. Aki a világ fonákságát humor által tudja elviselni, nem törekszik vezéri szerepre. Ő sem. A humor a lélek biztonsági szelepe, hogy elviselhetően tartsa az életet, amelyet a humortalanok reparálnak. A mi agóráinkon, a Cenráltól a Dungserszki mama étkezőjéig, sérült, beképzelt, hiú, öntelt, üdvözült, kishitű vagy törtető, tehát az átlagos lélekalkattól elütő vagy torzult emberek üldögéltek, akik műveik sorának megítélése szerint hol indokolatlanul derűsek, hol indokolatlanul kötekedők, mindent jobban tudók, melankolikusak lévén, körükben egy olyan jelenség, mint Pátzay a lélek egyensúlyba tevő szerepét töltötte be. aki a torzult közérzeteket legalább arra a pár órára, amíg jelen volt, kiegyenesítette.

Az ilyen emberi szerep némileg emlékeztet a középkorban oly hevesen kutatott bölcsek kövének, a lapis filozophorumnak, más néven az arcanumnak föltételezett hatóerejére, ami a májbajt éppúgy gyógyította volna, mint ahogy az indokolatlan derűt derüre mérsékli, a kötekedőt bárrányá változtatja, a mindent jobban tudót helyes önismeretre neveli, a melankolikust bizakodóvá teszi. Az alkimisták egyik csoportja szerint ezt az arcanumot valószínűleg a mindenütt jelenle-

hozzászólást igényel. Rendíthetetlen nyugalomában messziről nézte a kor ámokfutását az üdvözítő, az igazi, a mindent lehengerlő új stílusért. A művészetet folytatni kell — mondja, s ez a tudat adja nyugalalmát. Ez adja szétbonthatatlan összefonódottságát a múlt nagy művészetével, és páratlan művészettörténeti tájékozottságát és biztos ítélletét. Alig van az európai művészet történetének olyan eldugott kis göcöntja, amelynek belső életét, formáját ne szántotta volna át tekintete, hatóerejének mértékét ne latolgatta volna, s ne tudná ezt a nagy szellemi áramlatok országtúján a kellő helyére tenni.

Fiatalkorában, hosszú itáliai tartózkodása idején, keresztül-kasul járta az országot. A látottak legkisebb részletét is megőrizte páratlan emlékezőtehetsége. Itt vetette meg alapját az olasz műkincsek fényképgyűjteményének, amely tisztas méretű ládát töltött meg színültig. Szívesen gondolok vissza fiatalkori éveinkre, órákra, amikor fölidéztük az olasz útiemlékeinket. Ha netán kérdeztem, hogy hol is láttam azt a kis Giovanni di Stefano tabernákulum figurát, amelynek szoknyája oly páratlanul gazdag és isteni mintázott redőkben hull alá? Pátzay már felelt is: — Sienában, a katedrálisban láttad — s már nyitotta is a fényképes ládáját, s már kezembe is került Giovanni di Stefano remekművének fotója.

Agórája akkoriban a Centrál kávéház volt. A kortárs művészettörténészek szívesen ültek asztalánál, s ott pótolták azt, amit az egyfem nem adhatott: a műhelyközel művészetszemléletet. Hogy mi minden olvasható ki a képből, szoborból, igazában ott tanulták meg éppúgy a hozzáállásnak

AD-10784-2019

FRANCIA KÖNYVKIÁLLÍTÁS nyílik szerdán délben a Könyvklubban a Kulturális Kapcsolatok Intézete és a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztatói Központja és a budapesti Francia Intézet rendezésében.

09 0200 *
AZ ISKOLARÁDIÓ pályázatot írtak pedagógusoknak az Iskolarádió alkalmazási módszereinek kimunkálására, műsorainak gazdagítására. A határidő 1967. február 1.

„Részeges indián” — gondoltam ismét, és nem válaszoltam.
— Nem gondolja, főnök?
— Igen, persze — mondtam. Nem szabad kijönni a béketúrásból.
Újabb szünet, majd megint:
— Még ennyire se, drága jó főnök?
Azután pillanatonként:
— Egy csöppet, egy csöppet, még egy egészen csöppet se, ugye, uram?

A kocsi úgy száguldott, ahogy csak birt, és újra félni kezdtem.
Mit tesz az ösztön! Tudjuk, milyenek az indiánok, szővirágos nyelvükkel és énekeikkel. Mit jelentsen ez?
Mit akart a többiek értésére adni, akik csökönyös némaságukba kövülve, mozdulatlanul ültek?
Ha igazi kövek volnának, ártafalmatlan kövek... De ezek emberi lények!

Hullámokban szállt meg a félelem. Még sikerült eloszlatom a revolverre gondolva.
— Még két ujjnyira se?
— Úgy van.
— Még...
— Igen, igen.
Makacsodott.
— Még csak... még egy ujjnyira se, még ennyire se...
— Persze!
— Mert isten csak azért küldi ezt az esőskét, hogy a magokat felüldítse...
— Természetesen!
— Hogy a magokat felüldítse, nem pedig, hogy mélyen behatoljon a földbe... Ugye?
— Igen!
— Igen? Igazán, főnök?

Hazautazott a román néphadsereg művészegyüttese

Péntek este elutazott Budapestről a román néphadsereg hazánkban nagy sikerrel vendégszerepeit ének- és táncegyüttese. A katonaművészek búcsúztatására a Nyugati pályaudvaron megjelent a Honvédelmi Minisztérium és a román nagykövetség több vezető munkatársa (MTI)

Hirtelen arra lettem figyelmes, hogy az autó motorja túlmelegedett.
Az első faluban megálltam, és megmagyaráztam ezeknek az embereknek, mi történt.

Az öreg ajánlkozott, hogy egy közeli boltból szerez egy kanna vizet.

S miközben éles fény rajzolta ki egy üzlet ajtónyílásának távoli körvonalaival, a legfiatalabb vállamhoz hajolt és megszólított:

— Főnök!
Hátranéztem.
— Ez az apám, főnök.
Indián szokás szerint elhallgaltam, hogy lélegzetet vegyen, s most egy másik szólalt meg:

— Az apja részeg.
A legfiatalabb folytatta:
— Bocsásson meg neki, csak azért mondja ezt, mert a falunkból jövünk, ahol eltemettük a kishűgomat... Igazán, főnök... Egyszerű kőművesek vagyunk.

Nem kértem magyarázatot, de a harmadik még hozzátette:
— Nem akarja, hogy szegényke ott lenn a földben érezze az esőt a kis testén.

*
Az éjszaka, a titokzatosság, a sötétség az út mentén...

Két gyermekem volt: egy lány és egy fiú. De a kislány beteg lett. És most, amikor már halott, noha a szívem megkeményedett, néha elerőtlenedem az autóban. Esik, és én leheletszerűen hallom:

— Hogy tetszik Usebita?
— Még kérdezed!
— Szép, mi?
— És alig hétéves!

Péchi György fordítása

gondolok, csak ez a sajátos módja, ami látszatra mindig provinciális, odafigyelésre pedig nem és tömör? A latin szellem származéka ez, vagy egy magára maradt nép kirakatmentes életének lényegre szűkült jellegzetessége?

A derűje ismét görög. Ebben nincs harsány elem, de az állandó készsége erre annál inkább megvan. Már ahogy elénk áll, a szemüvege csillogása mögött jovialitásba ágyazott érdeklődő tekintetet látunk, olyat, ami elárulja, hogy csakis a szemben álló léte, körülményei, gondolatmenete, világképének pillanatnyi állása az egyedüli, ami őt érdekli. S ez rendszerint mindenkit lefegyverez. Az emberek többsége szívesen osztja meg gondoljait. S látszólag milyen tömények ezek a gondok, milyen bonyolultak, s a pszichológia elképesztő újabb teóriái folytán mily agyafúrtak! S mily egyszerűek lesznek az ő értelmezésében! Az ő lelki klinikája gyökre von minden bonyolult képletet, s az így megkopasztott valóságukban, egyszerű formájukban szemlélhető. Műtermét délelőttökön gyakran megüli az eligazításra várók, vagy akik éppen arra jártukban meg akarnak fürdeni derűs élet-szemléletében. Néha négyen-ötten is körülállják-ülik munka közben. Talán éppen cizellál egy kis-plasztikát, és a satuba fogott munkájára irányuló átható figyelme mellett folyik a derűs beszélgetés.

Mi a titka ennek az emberi derűnek? Ez nem a világ sokrétű és nyugtalanító behatásának elhárítása vagy leegyszerűsítése folytán nyerte sajátos formáját, hanem az élet megértéséből, az események súly szerinti osztályozásából.

Pannóniai mederben a derű és az éles ész sohasem lehet látványos. Ez benne a szép, sosem kápráztat, csak lassú folyamatban nyomul a két elem érvényre, s úgy győzik le útközben az ellenállást, hogy az agórán üldögélő kliensnek emelkedő lélekkel nyílik az értelme, s majdnem azt hiszi, hogy közbejötté nélkül a szóban forgó probléma nem is nyerhetett volna kielégítő tisztázást. Az ilyen lélekből fakadó

szakmai melegét, a szobrászplasztikai érzékenységének a titkát, a szobor és az architektúra kapcsolatát, hogy csak pár részletet említsék abból a tenger tudnivalóból, amely az ítélezés magaskolájához tartozik. Sok fiatal művészettörténész magatartását befolyásolták ezek a Centrál-délutánok, a kötetlen csevegésnek ezek a meghitt órái. Rendíthetetlen nézeti átlátszó világosságban, igazi agórai közvetlenségben és igazi egyszerűségtől plántálódta át a fiatal történészek felfogásába.

Aki ezt az arcanumot sugározza, nem lehet sem szerény, se beképzett lénye fontosságát illetően. Nem néz le senkit és öntudata nem babusgatja önmagát. Ez az öntudat egyszerűen csak van, jelzők nélkül, ahogy az architektúrában a szilárdság. Ez a tartás határozza meg műve szellemi részét is. Erre mutat egy véletlenül elejtett axiómája is, mely szerint: „a művészetet nem kitalálni kell, hanem *folytatni*”.

Hatalmas tétel. A legeszköztelebb, tehát megokolás nélküli hadüzenet mindannak, ami a legutóbbi 70 esztendőben a művészet területén történt, és egyben gyökre vont megfogalmazása a művészetteremtés mechanizmusának, amely mélyen átérzi az *ars unát*, tehát azt, hogy a korokon át a művészetet teremtő tényezők közül csak az változik, amit a kor befolyásol.

Hogy mekkora elszigeteltséget jelent ez számára, azt könnyen lemérhetjük abból, hogy a szecesszió feltűnése óta a művészetteremtő indulatok mindig is az *ars una* egységét bombázták, hol egyes alkatelemét vélték szükségletlennek, hol átértelmezték őket, hol pedig még kipróbálatlan elemeket gyömöszöltek a régi keretek közé. S feltehetőleg effajta elemzés eredményeképpen tágitotta ki ő a szecesszió fogalmát századunk művészetére, még ha az új törekvések önmagukat az „izmusok” megkülönböztető elnevezésével ruházták is föl. Mert közös és lényeges vonásuk mégis csak az, hogy általuk az *ars una* épületén — amelybe az altamirai bölénytől Cézanne-ig, az elképesztő variációk ellenére minden belefért — most, immáron több évtizede hasadások mutatkoznak.

Pátzay elszigeteltségéről beszéltem. Kevés szó esett erről köztünk. Nem is igen eshetett, mert hisz megtorpanásnak nincs nyoma művészetében, ami nyugtalan-ná tesz magunkfajtat és baráti

szakmai melegét, a szobrászplasztikai érzékenységének a titkát, a szobor és az architektúra kapcsolatát, hogy csak pár részletet említsék abból a tenger tudnivalóból, amely az ítélezés magaskolájához tartozik. Sok fiatal művészettörténész magatartását befolyásolták ezek a Centrál-délutánok, a kötetlen csevegésnek ezek a meghitt órái. Rendíthetetlen nézeti átlátszó világosságban, igazi agórai közvetlenségben és igazi egyszerűségtől plántálódta át a fiatal történészek felfogásába.

A művészetet folytatni kell — e felfogása már akkor éppoly magától értetődő volt, mint ma. Tévednénk azonban, ha ezt egy akadémikus magatartással azonosítanánk. Mi sem áll tőle távolabb. Persze ma már, a művészetnek ily felborult állapotában, amikor szerte Európában kiváló szellemek a művészet lét-nemlét kérdéseiről elmélkednek, a jövő szenvedélyes kutatása miatt nincs szem ennek megítélésére. De eljön majd az idő, amikor lesz. Előbányásszák majd akkor az ő szép műveit is, a szelíd és bizakodó emberségnek beszédes darabjait.

A Vas megyei Szókratészt azonban sem a távoli jövő, sem műveinek sorsa, sem azok megítélése nem érdekli, mint ahogy az igazi Szókratészt sem érdekelte a sajátja. Teszi a dolgát a legjobb tudása szerint. A többi — így mondja — már nem rá tartozik.

Szlovák képzőművészek kiállítása Budapesten

A modern szlovák képzőművészet két jelentős képviselője: *Ivan Stubna* grafikus és *Miroslav Ksandr* szobrász mutatkozik be a Csehszlovák Kultúrátban megrendezett legújabb tárlaton. A kiállítást pénteken népes érdeklődő közönség jelenlétében *Mészáros Mihály*, a Magyar Képzőművészek Szövetsége külügyi bizottságának titkára nyitotta meg.